

کوه و کوه‌نوردی در نهاوند (رشته کوه جنوبی)

سید محمد رضا رشیدی

اشاره

مقاله‌ی پیش‌رو را می‌توان «راهنمای کوه‌نوردی رشته کوه‌های زاگرس یا گرو در نهاوند» نامید، این که می‌گویند «فلانی آنجا را مثل کف دستش می‌شناسد» مصداق تمام و کمال شناختی است که آقای سید محمد رضا رشیدی از کوه‌های منطقه دارد که با چه دقت و ظرافتی چنین مقاله‌ی وزین و درعین حال علمی را درخصوص آن تنظیم کرده است.

ابهکت، استواری و صلابت کوه‌های سر به فلک کشیده‌ی «گرو» چشم هر بیننده‌ای را خیره می‌کند. تصوّر پیمودن راه‌های دشوار و پریچ و خم و صعب‌العبور و بدقلق گرو، با هوای معمولاً عصبانی و ناآرام آن، مخصوصاً در فصل‌های غیر از تابستان، تصور ناممکنی را به ذهن متبادر می‌کند، به‌خصوص اگر بدون یک راهنمای زبده، هوس کنی پا برگردی این سلسله کوه‌های سرکش و در عین حال دل‌فریب بگذاری. ولی مقاله‌ی آقای رشیدی گویی قدم به قدم و لحظه به لحظه از ابتدا تا انتها دستت را می‌گیرد و با اطمینان تو را از درّه‌ها و صخره‌های پرصلابت «گرو» به

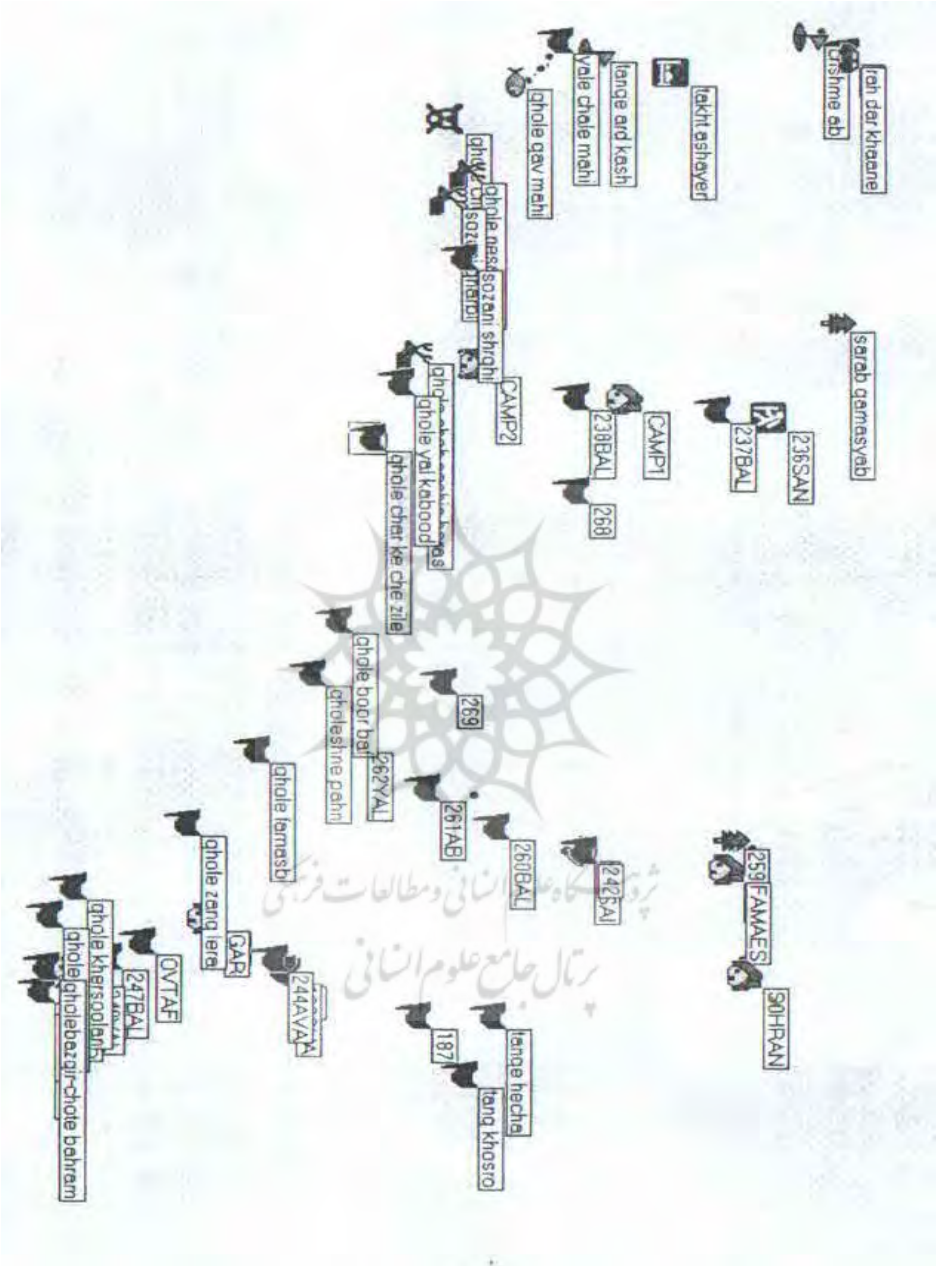
سلامت عبور می‌دهد. راهنمایی که با دقت تمام و تجربه‌ی مطمئن، با تو همراه است و به تو می‌گوید از کجا بروی، کجا و چقدر استراحت کنی، چه چیز و به چه مقدار بخوری و بیاشامی.

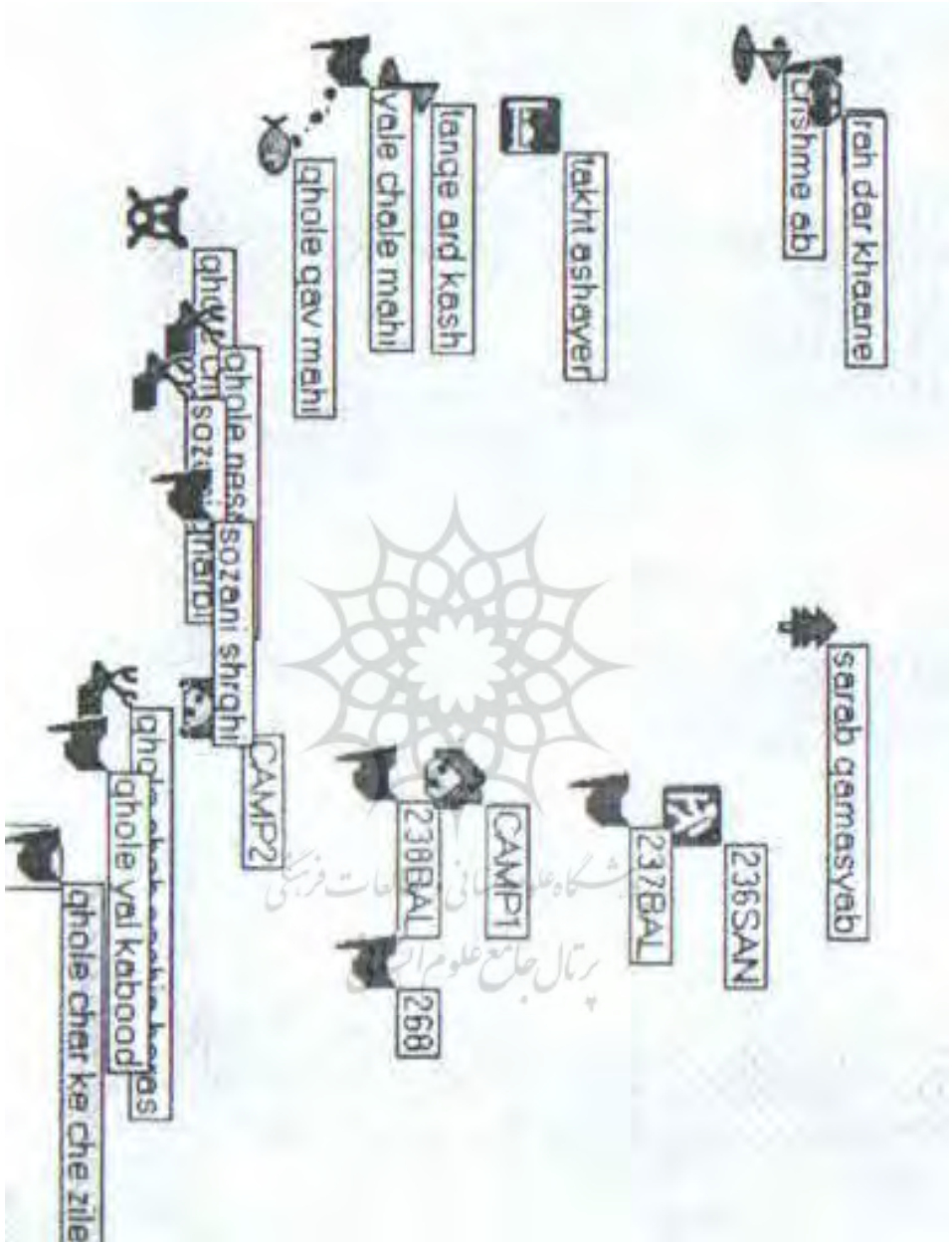
مطالعه‌ی این مقاله، علاقه‌مندان به کوه‌نوردی را در هر کجا که باشند تشویق می‌کند برای یک بار هم که شده است لذت طی طریق و صعود به قله‌های این بخش از سلسله جبال زاگرس را بچشند و برگنجینه‌ی خاطرات شیرین و دل‌نشین خود بیفزایند.

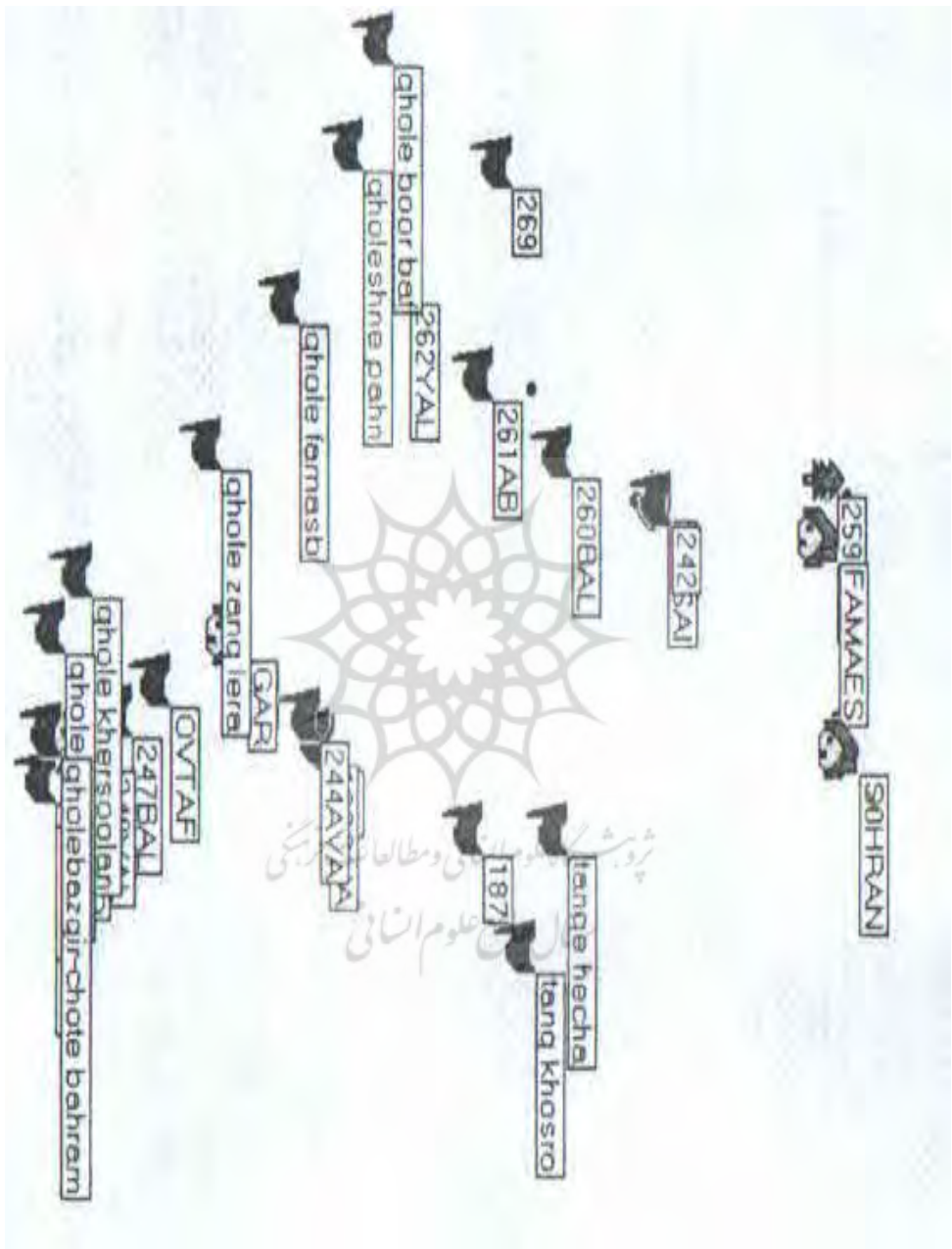
در خاتمه از آقای سیدمحمدرضا رشیدی برای تهیه و تنظیم چنین مقاله‌ای، که بر پایه‌های علم و تجربه استوار است، تشکر می‌کنیم و دوست‌داران محیط‌زیست و طبیعت را ضمن تشویق به مطالعه‌ی این مقاله، به پیمودن مسیرها و صعود به قله کوه‌های بکر و کم‌نظیر «گرو» دعوت می‌نمائیم. «فرهنگان»

مقدمه

در این گزارش سعی شده است مطالب آن درباره‌ی ارتفاع و موقعیت جغرافیائی و اسامی کوه‌های شهرستان نهاوند براساس منابع علمی، کتب تاریخی، مصاحبه با افراد آگاه، کارشناس و خبرگان محلی، اندازه‌گیری‌های جدید و در قالب تلاش گروهی و برنامه‌ریزی شده تنظیم گردد. در این راه از تجربه‌ی کوه‌نوردان زبده و آگاه شهرستان نیز بهره برده‌ایم و پیشاپیش از لطف و محبت آنان تشکر می‌نمائیم. امید است این تلاش‌ها راه‌گشای دوستان و علاقه‌مندان به کوه و کوه‌نوردی و انگیزه‌ی حفظ این سرمایه‌ی گران‌قدر الهی باشد. ضمناً این مجموعه گزارش‌های کوه‌شناسی منطقه‌ی نهاوند ادامه خواهد داشت.

موقعیت جغرافیایی قلل معروف رشته کوه زاگرس در شهرستان نهاوند

(دیواره‌ی جنوبی معروف به کوه گری یا گرین)

از راهدارخانه‌ی گاماسیاب در کیلومتر 27 جاده‌ی نهاوند، نورآباد تا انتهای

روستای سهران

شماره	منطقه‌ی کوهستانی چهل تن	طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی	ارتفاع از سطح دریا
257	راهدارخانه‌ی گرین	048° 20' 03' 5"E	34° 02' 49' 7"N	m2264
258	چشمه‌ی آب اول دره	048° 19' 51' 0"E	34° 02' 34' 7"N	m2246
252	هلال مال گپه (تخت عشایر)	048° 20' 02' 2"E	34° 01' 39' 8"N	m2744
253	مسیر مالرو تا قلعه (تنگ آردکش)	048° 20' 02' 3"E	34° 01' 10' 9"N	m3035
254	ابتدای قلعه‌ی ماهی مسیر مالرو	048° 19' 54' 3"E	34° 00' 55' 1"N	m3348
255	قلعه‌ی ماهی	048° 20' 18' 3"E	34° 00' 39' 7"N	m3352
256	قلعه‌ی چهل تن (چهل نابالغان)	048° 20' 39' 6"E	34° 00' 11' 6"N	m3455
72	قلعه‌ی نثار پهن	048° 21' 11' 3"E	34° 00' 21' 0"N	m3445
73	قلعه‌ی سوزنی‌های غربی	048° 21' 25' 9"E	34° 00' 13' 0"N	m3477
74	قلعه‌ی سوزنی‌های شرقی (شاخ شاخی‌های هرس)	048° 21' 59' 7"E	34° 00' 17' 4"N	m3474
75	قلعه‌ی شاه نشین هرس	048° 22' 55' 3"E	33° 59' 79' 9"N	m3536
77	قلعه‌ی یال کبود	048° 23' 17' 3"E	33° 59' 88' 7"N	m3541
79	قلعه‌ی چارکه چه زیله	048° 23' 70' 3"E	33° 59' 70' 0"N	m3534
80	قلعه‌ی بوره با ف	048° 25' 48' 5"E	33° 59' 48' 5"N	m3538
81	قلعه‌ی سینه پهن	048° 25' 92' 4"E	33° 59' 31' 0"N	m3449
82	قلعه‌ی فاماساب (برف‌تنگ چی)	048° 26' 65' 5"E	33° 58' 94' 8"N	m3445

m3415	33° 58' 49' 0"N	048° 27' 33' 8"E	قله‌ی زنگوله (زنگوله راه)	83
ارتفاع از سطح دریا	عرض جغرافیایی	طول جغرافیایی	منطقه‌ی کوهستانی بازگیر	شماره
m3538	33° 57' 75' 4"N	048° 27' 94' 4"E	قله‌ی خرسولان	84
m3649	33° 57' 60' 3"N	048° 28' 19' 2"E	قله‌ی بازگیر 3 (شاه نشین)	85
m3665	33° 57' 33' 8"N	048° 28' 53' 8"E	قله‌ی بازگیر اصلی (چت بهرام)	250
m3659	33° 57' 55' 8"N	048° 28' 89' 6"E	قله‌ی بازگیر 1 (واینه)	251
m3562	33° 57' 62' 9"N	048° 28' 73' 2"E	قله‌ی کاسه مرکزی	249
m3455	33° 57' 49' 7"N	048° 28' 43' 9"E	بال قله مرکزی بازگیر	248
m3211	33° 57' 58' 9"N	048° 28' 35' 2"E	بالای صخره‌ها قرمز رنگ (بالای کمر سرو یا اوتاف)	247
m2696	33° 57' 19' 9"N	048° 28' 44' 9"E	آبشار (اوتاف)	246
m2668	33° 58' 38' 1"N	048° 28' 38' 8"E	اول تنگ ریواسو (زیر غارها)	245
m2449	33° 59' 07' 1"N	048° 28' 42' 3"E	غارهای بازگیر (محل شب مانی)	189
m2479	33° 59' 06' 8"N	048° 28' 36' 1"E	تنگ اوتاف (بعد عشایر)	244
m2057	34° 00' 30' 7"N	048° 29' 30' 7"E	ابتدای تنگ خسرو	243
m1862	34° 02' 07' 5"N	048° 28' 44' 5"E	روستای سهران	263
ارتفاع از سطح دریا	عرض جغرافیایی	طول جغرافیایی	منطقه‌ی کوهستانی فاماسب	شماره
m1885	34° 02' 03' 0"N	048° 27' 75' 9"E	روستای فاماسب	240
m1849	34° 02' 03' 4"N	048° 27' 29' 4"E	سراب فاماسب	259

m2259	34° 02' 23' 4"N	048° 27' 55' 8"E	سایت پروازی (بالای جاده عشایری)	241
m2551	34° 00' 30' 7"N	048° 27' 22' 1"E	بالای دره رین	260
m2674	34° 00' 03' 1"N	048° 27' 00' 0"E	آب بند	261
m2929	34° 00' 09' 8"N	048° 26' 00' 1"E	مرز یال فاماسب و تو حسن	269
m3030	33° 59' 35' 1"N	048° 26' 33' 2"E	یال سمت راست قلّه	262
m3445	33° 58' 94' 8"N	048° 26' 65' 5"E	قلّه ی فاماسب	82
ارتفاع از سطح دریا	عرض جغرافیایی	طول جغرافیایی	منطقه‌ی کوهستانی یال کبود (گاماسیاب)	شماره
m1856	34° 02' 76' 1"N	048° 22' 62' 3"E	سراب گاماسیاب	235
m1946	34° 02' 29' 5"N	048° 23' 48' 8"E	خسته ناشید	236
m2126	34° 02' 06' 2"N	048° 23' 48' 8"E	بالای شیب (رونیت قلّه)	23
m2185	34° 01' 92' 8"N	048° 23' 43' 1"E	بالای دامنه‌ی یال کنار درسه	237
m2369	34° 01' 36' 9"N	048° 23' 31' 6"E	پناهگاه بالای چشمه	کمپ 1
m2522	34° 01' 02' 9"N	048° 23' 31' 1"E	کاسه	238
m3143	34° 00' 40' 6"N	048° 22' 99' 8"E	کمپ 2 (پناهگاه)	239
m3541	33° 59' 88' 7"N	048° 23' 17' 3"E	قلّه ی یال کبود	77

کوه‌های نهاوند

رشته کوه زاگرس، که برخی طول آن را 1400 کیلو متر و عمق آن را حدود 200 کیلومتر ثبت کرده‌اند، از استان آذربایجان غربی تا استان هرمزگان کشیده شده است و به سه بخش زاگرس شمالی، زاگرس مرکزی و زاگرس جنوبی تقسیم می‌شود. کوه‌های نهاوند ادامه‌ی رشته کوه زاگرس است که از سمت شمال غربی از استان کرمانشاه به طرف استان همدان و شهرستان نهاوند ادامه می‌یابد. بنابر نوشته‌ی مهندس عباس جعفری در کتاب کوه‌ها و کوه‌نامه‌های ایران جلد یک «زاگرس شمالی در استان‌های آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، ایلام و خوزستان شمالی است. بلندترین کوه آن گرین به ارتفاع 3645 متر است».

کوه‌های شهرستان نهاوند کلاً به "گری" "گرو" و "گرین" معروف‌اند. بنا بر نوشته‌ی کتابچه‌ی جغرافیای ولایت نهاوند و خزل سنه‌ی 1298 «قله مرتفع کوه گرو که معروف به چهل نابالغان است، طرف شرقی از کوه بلندتر می‌شود که آن قله را "چت بهرام" می‌نامند و از مغرب به مشرق کشیده شده سلسله‌ی عظیمی از کوه است.» و طبق آخرین اندازه‌گیری‌ها توسط تعدادی از بزرگان کوه‌نوردی نهاوند در چندین مرحله (حدود سه سال متوالی)، بلندترین قله زاگرس شمالی «قلل بازگیر» نهاوند است، معروف به چت بهرام به ارتفاع 3665.

سلسله جبال زاگرس شمالی در شهرستان نهاوند به صورت سه رشته کوه از طرف غرب و جنوب و شرق، دشت هموار و حاصل‌خیز شهرستان نهاوند را احاطه نموده و با چشمه سارهای فراوان و سراب‌های بی نظیر و رودخانه‌های پر آب خود منطقه را آبیاری نموده و باعث سرسبزی و آبادانی آن گردیده است.

کوه‌های نهاوند را از نظر موقعیت جغرافیایی و ارتفاع می‌توان به سه رشته کوه غربی، جنوبی و شرقی تقسیم بندی کرد. هرکدام از این رشته کوه‌ها ویژگی‌های منحصر به فرد خود را دارد.

1- رشته کوه غربی، که از منتهی الیه شمال غربی شهرستان نهاوند، از روستای سرخلج شروع و تا جنوب غربی یعنی گردنه و سراب گاماسیاب ختم می‌شود.

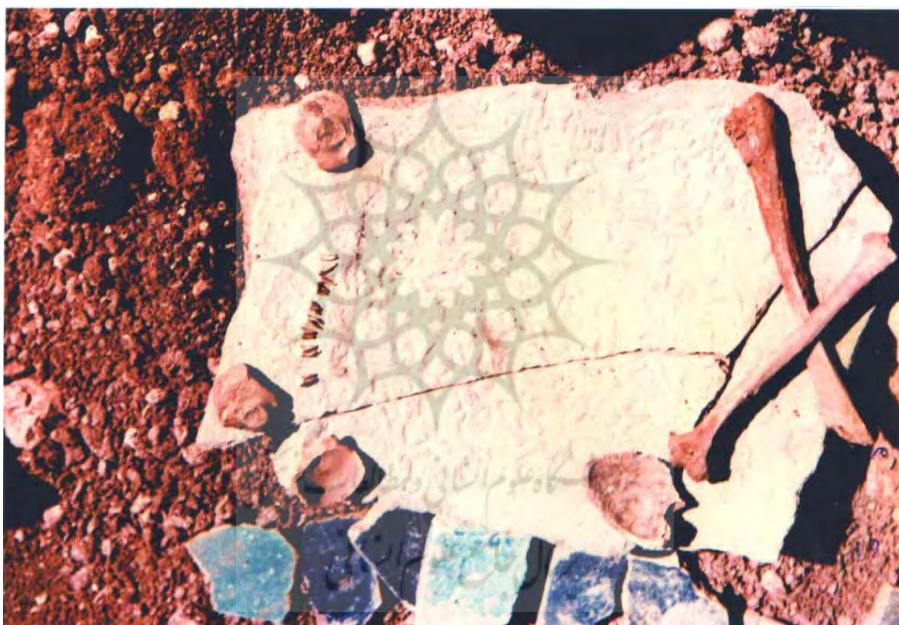
2- رشته کوه جنوبی، درست از محلی که رشته کوه غربی پایان می‌یابد، یعنی آخرین روستای لرستان به نام اسلام آباد آغاز می‌شود (معروف به کوهستان چهل نابالغان) و تا جنوب شرقی انتهای منطقه‌ی کوهستانی بازگیر حوالی روستای سفید خانی به سمت بروجرد ادامه می‌یابد.

3- رشته کوه شرقی: از شمال شرقی شهرستان نهاوند شروع می‌شود و به صورت نا پیوسته ادامه دارد تا در جنوب شرقی پایان می‌یابد. این رشته کوه از چند نظر با دو رشته کوه دیگر فرق دارد.

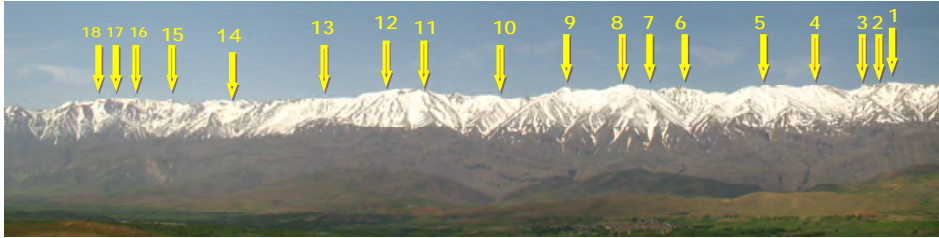
این رشته کوه، نسبت به دو رشته کوه دیگر ارتفاع کم‌تری دارد و نیز به دلیل عبور دو رودخانه که از شهرستان‌های ملایر و تویسرکان می‌آیند قطع می‌شود و در نهایت در جنوب شرقی شهرستان نهاوند، بعد از روستای میلاب، ارتفاع آن کم می‌شود و در نهایت پایان می‌یابد.

نکته‌ی جالب توجه در تمام کوه‌های نهاوند، مسکونی بودن قسمت‌هایی از این کوهستان‌ها در برهه‌هایی از تاریخ این سرزمین کهن سال است. شاهد این ادعا وجود خرابه‌ها و قبور قدیمی و قلعه‌های مخروبه و غارهای متعدد در این کوهستان‌هاست و همچنین اسامی قدیمی‌ای نظیر قلا شیشه، قلا کهزاد، قلا دختر گپ، قلاجو و... است.

کاوش‌های غیر قانونی سبب تخریب و نابودی این مناطق اسطوره‌ای گردیده است و در جاهای متعددی از این کوهستان باستانی کلنگ ویرانگر این غارتگران میراث فرهنگی به تخریب و نابودی تاریخ تمدن این سرزمین پرداخته‌اند. تکه‌های خرد شده‌ی سفال و سنگ قبور، حتی استخوان‌های پراکنده‌ی بعضی قبور می‌توانستند هرکدام توسط کارشناسان متخصص مورد مطالعه قرار گیرند و حقایق مستندی از تمدن و فرهنگ مردم این سرزمین را آشکار سازند.

عکس از آرشیو گروه کوه‌نوردی گاماسیاب نهاوند

10. قله بوره باف	1. بخچال و قلّه ماهی
11. قله سینه پهن	2. بخچال و قلّه گاو
12. قله فاماساب (برف تفنگ چی)	3. قله و قبور چهل تن
13. زنگ لره (زنگوله راه)	4. قله نَسار پهن
14. قله خرسولان	5. قله سوزنیهای غربی
15. قله بازگیر 3 (شاه نشین)	6. قله سوزنیهای شرقی
16. قله بازگیر اصلی (چت بهرام)	7. قله شاه نشین هرس
17. قله بازگیر 1 (واینه)	8. قله یالکیود
18. قله کاسه مرکزی	9. قله چارکه چه زیله

عکس از سید علی حسینی

رشته کوه جنوبی شهرستان نهاوند

این رشته کوه از جنوب غربی یعنی از آخرین روستای لرستان، معروف به اسلام‌آباد بالاتر از راهدارخانه‌ی گرین و گردنه‌ی گاماساب نهاوند شروع می‌شود و مناطق و قله مهم آن عبارت‌اند از:

قلا شیشه، سیل پیاز، چال گُروّه، چال دایه، چال ماهی، قلّه‌ی ماهی، قلّه‌ی گاو، قلّه‌ی چهل تن، قبور چهل تن، قلّه‌ی نَسار پهن، قلّه‌ی سوزنی‌های غربی، قلّه‌ی سوزنی‌های شرقی، قلّه‌ی شاه نشین هرس، قلّه‌ی یال کبود، قلّه‌ی چارکه چزیله، قلّه‌ی بوره باف، قلّه‌ی سینه پهن، قلّه‌ی فاماساب «برف تفنگ چی»، قلّه‌ی زنگوله راه «زنگ له ره»، قلّه‌ی خرسولان، قلّه‌ی بازگیر 3 «شاه نشین»، قلّه‌ی بازگیر اصلی معروف به چت بهرام، قلّه‌ی بازگیر 1، به نام واینه (واینه به معنی بادگیر است) و قلّه‌ی کاسه مرکزی. این رشته کوه در نهایت به کوه‌های لرستان و بروجرد امتداد می‌یابد.

رشته کوه جنوبی به دلیل ارتفاع بالای آن از سطح دریا و نزدیکی اش به رشته کوه غربی همچون سدی باعث نگه‌داری ابرها و بارش‌های مناسب در نیمه‌ای از سال در شهرستان می‌شود. دو رشته کوه جنوبی و غربی مانند سدی طبیعی بین شهرستان نهاوند و استان لرستان قرار گرفته است. از این رو در جغرافیای نهاوند و لرستان دارای جایگاه خاصی است. رشته کوه جنوبی را به منظور معرفی درست‌تر به علاقه‌مندان و استفاده بهتر از امکانات آن‌ها به چهار منطقه‌ی کوهستانی تقسیم می‌کنیم:

1- منطقه‌ی کوهستانی چهل تن

2- منطقه‌ی کوهستانی یال کبود

3- منطقه‌ی کوهستانی فاماسب

4- منطقه‌ی کوهستانی بازگیر

عکس‌ها از سید علی حسینی

1- منطقه‌ی کوهستانی چهل تن (چهل نا بالغان)

چهل تن اسطوره‌ی ماندگاری است که از زمان‌های دور مورد توجه بوده و در خاطر بزرگ‌ترهاست که از اواسط تابستان با آب شدن برف، دو یخچال طبیعی به شکل گاو و ماهی بر فراز خط الرأس باقی می‌ماند و از دور دست حتی از شهرنهاوند با فاصله‌ی حدود سی کیلومتری بر پیشانی «گری» هم چون دو نگین می‌درخشد و تا بارش برف بعدی، که معمولاً از اواسط مهر تا نیمه‌ی اول آبان اتفاق می‌افتد و اصطلاحاً می‌گویند گری خلعت پوشیده، این دو یخچال باقی می‌ماند.

از زمان‌های دور گری و نهاوند و چهل تن به لحاظ این دو یخچال معروفش مورد توجه بوده است. این دو اسطوره‌ی جاودانی نماد ماندگار شهر نهاوند است و از دیر باز تصویر آن‌ها بر روی سکه‌های کشف شده از دوران رونق و مرکزیت شهر نهاوند نقش بسته و نمونه‌هایی از آن سکه‌ها در موزه‌های داخل و خارج کشور موجود است. به روایت ابن فقیه همدانی در حدود 1100 سال پیش «در کوه نهاوند دو طلسم وجود دارد از برف به شکل ماهی و دیگری به شکل گاو که در تابستان و زمستان آب نمی‌شوند». ابن فقیه دو یخچال گاو ماهی را در ردیف عجایب هفت‌گانه‌ی دنیای قدیم، همچون مناره‌ی اسکندریه، ستون عین الشمس، اهرام ثلاثه‌ی مصر و ایوان مداین می‌داند.

از دیگر نویسندگان و جهان‌گردانی که به این دو طلسم معروف اشاره کرده‌اند می‌توان از محمد بن احمد طوسی در روایت عجایب المخلوقات، روضة الصفا در گفتار عجایب و غرایب، محمد خاوند شاه، جلد 7 ص 448، ابودلف در سال 341 هجری، حبیب‌السیر خواند میر در جلد 4 ص 666 نام برد. همچنین فلاسفه و دانشمندان یونانی در عصر سلوکیه، زمانی که نهاوند پایتخت آن‌ها بود و معبد لائودیسه هنوز پابرجا بود، تعبیرات فلسفی خاصی برای گاو ماهی قائل بودند.

قله‌ی چهل تن به لحاظ تاریخی و خصوصیات جغرافیائی دارای ویژگی‌های منحصر به فرد است. طبیعت خاص و جاذبه‌های قله، آوازه‌ی شهرتش را به دورترین نقاط رسانده است و از دیر باز پای زائران و سیاحان را از اطراف و اکناف به این مکان کشانده است. قبور باستانی چهل تن از دیگر جاذبه‌های آن است که بعد از ورود اسلام به ایران رنگ اسلامی به خود گرفت و در نزد مردم به قبور چهل امام معروف شد و آنان را به خاندان عصمت نسبت دادند.

در اوایل تابستان‌ها معمولاً دسته‌های زائر از سراسر نهاوند یا شهرستان‌های هم‌جوار در قالب هیئت مذهبی یا هم‌محله‌ای یا روستایی، مرکب از زن و مرد و پیر و جوان با پای پیاده یا سواره چند روزه خود را به این کوهستان می‌رسانند. رسم کوه‌نوردی در نهاوند با تاریخ و قبور چهل نابالغان پیمانی دیرینه دارد و با تاریخ و قدمت این کوهستان به هم آمیخته و عجین شده است.

قله‌ی چهل تن همچون قله‌ی سبلان و قلل نظیر آن در نزد ایرانیان قدیم مورد توجه و احترام بوده و مبارزان ستم‌گریز آزاده را به خود جلب می‌نموده است. دلاورانی که مورد تعقیب حکومت‌ها بودند و هیچ جای امنی نمی‌یافتند به کوه می‌زدند و در شکاف غارهای متعددی که در این منطقه فراوان یافت می‌شود پناه می‌گرفتند یا از سمت دیگر کوه «پشت کوه» سر درمی‌آوردند و بعد از چندی باز می‌گشتند تا در فرصت دیگری ضربه‌ی کاری بر دشمن وارد آورند.

آن‌چه از کاوش‌های قبور چهل تن (به نقل از عشایر محلی، حدود سال‌های 1340-1339) به تحریک جهان‌گرد یا کاوشگر انگلیسی به دست آمده ظروف و مجسمه‌های سفالی بوده است از درون یکی دو قبر (به نقل از مرحوم پدرم سید ماشاءالله رشیدی که اشیا را مشاهده نموده) و چون از فروش اشیای به دست آمده مبالغ گزاف عایدشان نمی‌شود کاوش‌ها را ادامه نمی‌دهند و آن جهان‌گرد به

کاوش یکی از قبور بسنده می‌کند، ولی در سال‌های جنگ تحمیلی غارتگران میراث فرهنگی منطقه را زیر و رو و نابود کرده‌اند.

از نقاط مهم و ارتفاعات قابل توجه این منطقه می‌توان از قلا شیشه، سیل پیاز، چال گروه، چال دایه، چال ماهی، قله‌ی ماهی، قله‌ی گاو، قله‌ی چهل تن و قبور چهل تن و قله‌ی نثار پهن نام برد. از دیگر ویژگی‌های این منطقه می‌توان از یخچال‌های دائمی و معروف آن، به خصوص یخچال گاو ماهی، غارها، چاه‌ها و چاله برف‌ها و برکه‌های آب متعدد آن نام برد. غارهای متعددی به خصوص در سمت غربی قله‌ی ماهی دیده می‌شوند. وجود یخچال‌های طبیعی فراوان عاملی برای انباشت آب و تشکیل برکه‌های آب به خصوص در فصول گرم سال می‌شود و زیبایی خیره‌کننده‌ای به منطقه می‌بخشد.

در کنار آن، عامل مهم دیگری برای ادامه‌ی حیات جانوران و عشایر و دام‌های آن‌ها و دیگر موجودات ساکن (بنا به نقل و قول‌هایی از گذشته‌های دور) در منطقه‌ی چال ماهی در قدیم به صورت دریاچه‌ای بوده که به علت سست بودن زمین‌ها و بافت رسی آن در اثر زلزله در دوره‌های قبل از بین رفته و هم اکنون به یک برکه‌ی فصلی تبدیل شده است

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

عکس‌ها از ذبیح الله حسنونند

(از آرشیو گروه کوه‌نوردی گاماسیاب نهاوند)

چاه و چاله‌ها: عکس از غار و چاه

عکس از ذبیح الله حسونند

عامل خود نمایی دیگر این منطقه وجود چاه‌ها و چاله‌های متعدد است. این چاه‌ها مسیر عبور آب‌های سطحی به سفره‌های زیرزمینی و تأمین کننده‌ی آب‌های سراب گاماسیاب و سراب کهمان است. تعدادی از چاه‌ها توسط گروه‌های داخلی و خارجی شناسایی و کاوش شده و در جاهایی پلاک زنی هم شده است.

غارهایی که عموماً در سمت غربی منطقه‌ی چهل تن و اغلب در داخل چال قرار دارد گویای این حقیقت است که در اثر شسته شدن خاک‌های رسی و انحلال املاح موجود در سنگ‌ها در طول قرون متمادی ایجاد شده‌اند. غارهای موجود اغلب با عمق و وسعت متوسط و کوچک‌اند. وجود آن‌ها می‌تواند گواه بر این نکته باشد که در زمان‌های بسیار دور از جمله زیستگاه‌های مردم ساکن در منطقه بوده‌اند، زیرا در سمت غرب آن قلا شیشه (قلعه‌ی شیشه‌ای) قرار داشته است. در حال حاضر، با توجه به آثار موجود، داخل آن‌ها به زیستگاه حیات وحش، مانند خرس قهوه‌ای و گرگ و...، تبدیل شده است.

چند عکس از غارها

برای ورود به این عالم شگفتی‌ها یک راه، راه قدیم است. این راه برمی‌گردد به زمانی که هنوز جاده‌ی ماشین‌رو به سمت نورآباد و لرستان وجود نداشت. کوه‌نوردان و زائران قبور چهل تن و سیاحان کنجکاو گاو ماهی از گوشه و کنار ایران یا از شهر و روستا به صورت دسته جمعی با پای پیاده یا با اسب، خود را به سراب و غار

گاماسیاب می‌رساندند. در آن جا به استراحت می‌پرداختند و از زیبایی‌های آن لذت می‌بردند. حتی شاه خوش‌گذران قاجار، ناصرالدین شاه هم از این فرصت و موقعیت استفاده کرده است.

زائران بعد از پشت سر گذاردن یک شب رؤیائی و به یاد ماندنی، صبح زود، بعد از صرف صبحانه و پرکردن مشک‌های آب، در روشنائی سپیده از سمت غرب غار آرام آرام ارتفاع می‌گرفتند و به منطقه‌ی معروف به کلاوسی (شبه کلاه سیاه) می‌رسیدند و پا به منطقه‌ی صخره‌ای معروف به نعل اشکن (نعل شکن به سبب صخره‌ای بودن آن) می‌گذاشتند. با پشت سر گذاشتن آن وارد قسمت غربی دشت گل زرد می‌شدند و از طریق تنگه‌ی غربی دشت گل زرد معروف به تنگه‌ی «اله مرده» به تخت عشایر میانه‌ی راه چهل تن، معروف به «هلال مال گپه»، می‌رسیدند.

در آن جا تجدید قوا می‌کردند و سپس دقیقاً از مسیر مالرو کنار سنگ چین عشایر به سمت قله پیش می‌رفتند تا به تنگه‌ی آردکش و از طریق آن وارد چال ماهی می‌شدند و ناهار رادر کنار برکه‌ی یخچال ماهی صرف می‌کردند، آن گاه به زیارت چهل تن می‌رفتند و به تماشای این دنیای شگفتی‌ها می‌پرداختند.

از آن جا سمت جنوب سراب و جنگل کهمان خودنمائی می‌کند و انسان را به سوی خود می‌خواند. در سمت شرق، قله یال کبود سوزنی‌ها در نهایت قله بازگیر خودنمائی می‌کنند. در سمت شمال، سراب و رودخانه‌ی گاماسیاب و حاشیه‌ی جنگلی آن، روستاهای آباد و شهر نهاوند و دشت سر سبز آن خودنمایی می‌کند و در دوردست‌ها قله الوند جلوه می‌نماید.

زائران، بعد از اشباع شدن از تماشای مناظر مختلف، از ارتفاع بالای 3450 متری به سمت غرب، در حین چیدن گیاهان دارویی کمیاب و مخصوص قله (مانند جوشن، سمسام، مفراح و کول...)، به بازدید از غارها و چاه‌ها و برکه‌ها و چاله‌های

متعدد می‌رفتند. بعد از بازدید و برداشتن آب برای چای و وضو (آب، آشامیدنی نیست و آلوده است و از آن باید بعد از جوشاندن یا گندزدایی استفاده نمود) به سمت سنگ‌چین، که دور از برکه‌ی آب است، در کناری که بادگیر نباشد می‌رفتند. با ترمیم سنگ‌چین‌های قبلی و صاف کردن زمین از سنگ‌های مزاحم، بساط شب‌مانی را فراهم می‌کردند. بعد آتشی از چوب‌های خشک روشن می‌نمودند و پس از صرف شام در زیر آسمان پر ستاره با دل مشغولی‌هایی از افسانه‌های باستانی و رؤیاهای شیرین به خوابی خوش فرو می‌رفتند. تا چشم باز می‌کردند صبح از راه رسیده بود. بعد از صرف صبحانه راه بازگشت را در پیش می‌گرفتند و مسیر رفته را دوباره باز می‌گشتند.

مسیر جدید کوه‌نوردی از جلو راهدارخانه‌ی گرین نهاوند در کیلومتر 27 جاده نهاوند - نورآباد آغاز می‌گردد. می‌توان با هماهنگی قبلی با اداره‌ی راه و ترابری نهاوند، از محل راهدارخانه نیز، به صورت کمپ یک استفاده نمود. کمی جلوتر، حدود 500 متر مقابل دره‌ی منتهی به مسیر چهل تن چشمه‌ی آب قرار دارد. حتماً آب شرب باید همراه باشد. خود را باید برای مدت زمانی حدود پنج تا شش ساعت کوه‌نوردی آماده نمود تا بتوان به قله رسید. مسیر برگشت ساعتی کم‌تر از رفت طول می‌کشد. دره‌ی مقابل را بر اساس شرایط جوّی طی می‌کنیم تا به تخت‌عشایر (هلال مال‌گپه) برسیم. ادامه‌ی راه، مسیر بالای تخت‌عشایر به تنگ‌آرد کش ختم می‌شود و از آن جا به چال ماهی وارد می‌شویم. در برنامه‌های یک روزه، برای گشت‌زنی و عکس‌برداری از مناظر بی‌نظیر و دید و بازدید از منطقه سه چهار ساعت وقت هست. افراد عادی باید از صعود و فرود از یخچال‌ها بپرهیزند، زیرا به علت شیب بسیار زیاد یخچال همیشه به حوادث خطرناک منجر می‌شود.

به هر حال سعی نمودم تا حد ممکن مسیرهای صعود را برای شما معرفی کنم تا شما علاقه‌مندان بتوانید با شناخت بیشتر و آمادگی بهتری قدم در مسیرهای صعود قدم بگذارید و صعودهای موفق و سالمی داشته باشید.

2- منطقه‌ی کوهستانی یال کبود

سراب گاماسیاب (در کیلومتر بیست جاده‌ی نهاوند - نورآباد در موقعیت

جغرافیایی $34^{\circ}02'76''$ N $48^{\circ}22'62''$ E. 1856 m) ”

گاماسیاب «رود بزرگ ماد» مرکب است از کلمات «گاو» و «ماسی» (وجهی از ماهی=مادی). سراب گاماسیاب با چشمه‌سارهای خروشان، مراتع سرسبز، کوهستان رفیع پربرف و جنگل زیبایش همان قطعه‌ی گم شده از فردوس برین است. جنگل و کناره‌های رود گاماسیاب آسایشگاه مناسبی است برای تن‌های خسته تا ساعتی را در سایه‌سار درختان و خنکای نسیم جویبارانش بیاسایند.

غار منحصر به فرد گاماسیاب:

این غار درون ساختار آهکی که روی مارن رانده شده، قرار گرفته است. طول این غار حدود 60 متر است، که از دهانه‌ی غار با زاویه‌ی 30 درجه به سمت جنوب شرق به طول 20 متر ادامه یافته است و پس از آن، با افزایش 10 درجه‌ی دیگر انحراف، در همان جهت به طول 40 متر ادامه می‌یابد.

از دیگر جاذبه‌های غار گاماسیاب خفاش‌های آویزان از سقف غار است که وارونه از سقف با سر و صدای مخصوص خود توجه بینندگان را جلب می‌کنند.

منطقه‌ی کوهستانی یال کبود (قله‌ی شاه نشین هرس، قله‌ی یال کبود، قله‌ی چارکه چزیله)

منطقه‌ی کوهستانی یال کیبود

دره‌های اطراف غار: در سه طرف غار گاماسیاب سه دره قرار دارد. دره‌ی شمالی، دره‌ی شرقی و دره‌ی غربی.

دره‌ی شمالی مسیر جریان آب رودخانه‌ی گاماسیاب از منطقه‌ی بلند جنوبی به سمت زمین‌های پست شمالی است. رود گاماسیاب خروشان و کف زنان، زندگی و آبادانی را فریاد می‌زند و با عبور از هر جا باعث سرسبزی و طراوت و شادابی و کار و تلاش و رفاه می‌شود. کشاورزی، دامداری، شیلات، باغداری و کلاً زندگی مردم نهاوند به این رودخانه وابسته است. افسوس که آن را از سرچشمه آلوده می‌کنیم، کافی است مسیر فاضلاب‌های خروجی روستاهای کنار رودخانه و شهر را دنبال کنیم و ببینیم که چگونه به مراکز دفن زباله و فاضلاب تبدیل شده‌اند و در نتیجه دچار بزرگ‌ترین کفران نعمت الهی شده‌ایم.

دره‌ی غربی: دره‌ای زیبا و سرسبز است که دهانه‌ی آن نسبت به دو دره‌ی دیگر وسیع‌تر و طولانی‌تر است و از گردنه‌ی نهاوند - نورآباد، معروف به «ملّه گاماساب» شروع می‌شود. تمام سیلاب‌ها و برفاب‌های منطقه‌ی چهل تن گری، که در مسیرند، همراه چشمه‌سارهایی که به آن وارد می‌شوند به صورت جویباری در مرکز آن جریان دارند و باعث سرسبزی و رشد درختان و گیاهان در داخل دره شده‌اند. اخیراً نیز درختان بادام، گردو، توت و... فراوانی توسط منابع طبیعی و جنگلبانی کاشته شده که محلی برای استراحت عزیزانی شده است که جمعه‌ها و روزهای تعطیل به استراحت می‌پردازند.

دره‌ی شرقی، مسیر اصلی صعود به قلعه‌ی یال کبود از داخل این دره می‌گذرد. این دره مسیر اصلی سیلاب‌ها و برفاب‌های منطقه‌ی یال کبود است که توسط پنج دره‌ی فرعی وارد این دره می‌شوند. در یکی دو نقطه، چشمه‌های فصلی کوچکی در کناره‌ی شرقی این دره وجود دارد که آب کمی دارد.

دره‌های فرعی دره‌ی شرقی

الف) دره‌ی یک، که کوتاه‌تر از دیگر دره‌هاست، با دیواره‌های سنگی‌اش، که جای مناسبی برای تمرین سنگ‌نوردی است، و در چند نقطه از دیواره‌ی آن توسط سنگ‌نوردان مطرح نه‌آوند مسیر باز شده است.

ب) دره‌ی دو، عبور از آن امکان پذیر است و در مواقعی که بارندگی نباشد جهت عبور ایمن است. مسیر زیبایی است و در جاهایی دیواره‌های طبیعی جهت کار با سنگ برای سنگ‌نوردان دارد. در نهایت در مقابل تنگ هرس «دره‌ی غار قوش» وارد دشت زیبای گل زرد می‌شود و در مقابل آن چاه بزرگ و زیبایی خودنمایی می‌کند. می‌توانی مسیر پاکوب را به سمت پناهگاه ادامه بدهی و به چشمه‌ی آب بررسی. این مسیر در فصول خشک سال جاذبه‌های خاص خود را دارد.

ج) دره‌ی سه، با حدود 45 دقیقه پیاده روی در داخل دره‌ی شرقی گاماسیاب، به سنگ نسبتاً بزرگی می‌رسی (معروف به سنگ خسته نباشید) که دقیقاً مقابل دره است. معمولاً کوه‌نوردان با رسیدن به این سنگ گلوبی تازه و نفسی چاق می‌کنند و آماده می‌شوند و با کم کردن لباس‌های گرم از شیب تند مقابل آن یال شرقی دره‌ی سه، صعود خود را آغاز می‌نمایند (موقعیت $E.48^{\circ}23'48''8$ $N.34^{\circ}02'29''5$ است).

گذر از این مسیر در روزهای معمول و در هوای صاف قابل تشخیص و در دسترس است. ولی در برنامه‌های زمستانی بعضی از اوقات، در اثر کولاک همراه بارش برف و بوران شدید، کوه‌نوردان را دچار مشکل می‌کند، به طوری که حتی برای کوه‌نوردان آشنا با مسیر، استفاده از قطب نما و جی پی اس الزامی است، به خصوص برای مهمان‌هایی که از دیگر نقاط می‌آیند. بعد از پشت سر گذاردن شیب تند آن به جایی می‌رسی که برای اولین بار قله‌ی زیبای یال کبود رخ می‌نماید (با موقعیت $E.48^{\circ}23'48''8$ $N.34^{\circ}02'29''5$).

بالای شیب (دیدارگاه قله‌ی یال کبود) به منطقه‌ی نسبتاً مسطحی می‌رسی که باید سعی شود خود را به سمت راست یعنی یال شرقی دره‌ی سه رسانده و ادامه‌ی مسیر

دهیم تا به نقطه‌ای که پناهگاه خودنمایی می‌کند برسیم. (با موقعیت $E 048'23'43''1$ $N 34^{\circ}01'92''8$ (2185m

ادامه‌ی مسیر یال شرقی تا جایی است که دره‌ی سه تمام می‌شود و جلوی دره‌ی سه، قدم به دشت گل زرد می‌گذاریم. اردیبهشت ماه که وارد دشت می‌شویم پوشیده از مخملی سبز رنگ با گل‌های زرد رنگ است که اسم زیبای خود را معنا می‌بخشد. سنگ چین عشایر و سیاه چادرهایشان در چهارگوشه‌ی این دشت خودنمایی می‌کنند. اگر از انتهای دره‌ی سه مستقیم به سمت بالا (جنوب) ادامه بدهیم ابتدا به چشمه‌ی آب می‌رسیم که زیر پناهگاه قرار گرفته است. وجود چشمه‌ی آب گوارا در این ارتفاع در منطقه گری بی‌نظیر و مغتنم است. با صفا دادن به سر و صورت و نوشیدن جرعه‌ای آب تمام خستگی راه را از تن به در می‌کنی و با پر کردن قوری و کتری می‌روی بساط چای را در داخل پناهگاه برقرار نمایی و لحظاتی بیاسایی (موقعیت پناهگاه $E 048^{\circ}23'31''6$ $N34'01'36''9$).

مسیر سوم صعود یال کبود که همان مسیر اصلی و مالرو قدیمی است، نسبت به دو مسیر دیگر شیب کمتری دارد ولی در عوض کمی طولانی می‌شود. عشایر، دام‌ها و بارونه خود را در این مسیر بر پشت قاطرهایشان، که بهترین کارشناس عبور از مسیرهای کوهستانی‌اند، حمل می‌کنند. این مسیر نسبت به مسیرهای دیگر آرام و یک‌نواخت است و تا دشت گل زرد ادامه دارد. برای رسیدن به این مسیر بعد از دره‌ی سه، دره‌ی اصلی شرقی سراب گاماسیاب را پی می‌گیریم. راه مالرو به خوبی پیداست. این راه یال غربی دره‌ی چهار یال کبود است که در بالای شیب به سمت غرب می‌پیچد و تا کنار دره‌ی سه ادامه پیدا می‌کند و از یال شرقی دره‌ی سه با مسیر «خسته نباشید» یکی می‌شوند.

با مشاهده‌ی پناهگاه و رسیدن به چشمه، در نهایت به دو پناهگاه، که به همت هم‌نوردان جارو و تمیز شده است (عزیزان بزرگواری که بعد از تمیز کردن پناهگاه، زیاله‌ی خود را در کوله‌هایشان به پایین برده‌اند، چون کوه‌نوردان عاشقان محیط زیست خود هستند)، وارد می‌شویم. ما هم وظیفه داریم بعد از استراحت برای استفاده نقرات بعدی آن جا را آماده کنیم.

بعد از تغذیه‌ی مختصر و مناسب و نوشیدن آب و چای، صعود ادامه می‌یابد. چند مسیر در مقابل کوه‌نوردان قرار دارد. مسیر اصلی صعود به قلعه‌ی یال کبود است و به قلال هم‌جوار آن (سوزنی‌ها و شاه نشین هرس در غرب و چارکه چزیله و بوره باف در شرق یال کبود)، که از دو جهت به مرکزی برای صعودهای هفتگی کوه‌نوردان نهاوند و کوه‌نوردان سایر استان‌ها تبدیل شده است و در تابستان‌ها از مناطق دورتر، به خصوص از استان‌های جنوبی، بسیار میهمان می‌پذیرد. یکی وجود

پناهگاه امن و راحت و دیگر وجود چشمه‌ی آب گوارا. این مسیر، نسبت به دیگر مسیرها، با استقبال بیشتری مواجه شده است. حتی از مسیر قله بازگیر. که بلندترین قلّه‌ی منطقه است یا از مسیر قله چهل تن و فاماسب، که از ابتدای مسیر محل‌های مناسبی برای شب‌مانی است، شلوغ‌تر می‌شود.

مسیر یک: با خروج از پناهگاه و برداشتن وسایل مناسب فصل صعود و تغذیه و آب کافی، برای حدود شش ساعت کوه‌نوردی آماده می‌شوی. دره‌ی مقابل جنوبی معروف به «کاسه» را پیش رو می‌گیریم. تا پناهگاه دو، حدود دو تا دو و نیم ساعت کوه‌پیمایی در پیش رو داری. باید سعی نمایی قبل از ورود به کاسه‌ی سمت چپ «شرق» دره، راه مالرو را پیدا کنی تا از نیش تیغ‌های تیز داخل کاسه در امان بمانی. در مواقعی که برف همه جا را پوشانده است باید متناسب با شرایط جوّی و نوع برف حرکت کرد و از وسایل فنی صعود (کلنگ، گرامپون و...) استفاده نمود.

زمانی که بارش‌های برف تازه است باید نگران خطر سقوط بهمن نیز بود و با احتیاط خود را به یکی از یال‌های غربی و شرقی رساند و از طریق یال، در پناهگاه دو (جان پناه) قرار گرفت. صعود زمستانی مخصوص کوه‌نوردان حرفه‌ای و آشنا به حرکت در یخ و برف و آموزش دیده است. کوه‌نوردان مبتدی باید از این صعودها بپرهیزند و جان خود و دوستان دیگر را به مخاطره نیندازند. در ایام دیگر سال، بهترین راه دست‌یابی به پناهگاه شماره‌ی دو مسیر مالرو است. (موقعیت ابتدای کاسه "E.48'23'31'1" N:34'01'02'9" 2525m است).

راه مالرو با شیب ملایم به صورت مارپیچ یال شرقی را طی می‌کند و به زیر پناهگاه دو و سنگ چین‌عشایر ختم می‌شود. سنگ چین‌عشایر درست زیر یخچال بزرگ بالای کاسه قرار دارد و عشایر تا زمان برف‌داشتن در منطقه می‌مانند و از مراتع

اطراف استفاده می‌کنند (موقعیت پناهگاه $3143\text{m N}34^{\circ}00'40''6" \text{ E.}48^{\circ}22'99''8"$ است).

فاصله‌ی پناهگاه دو تا قله بستگی به توان افراد دارد. از یک تا یک ساعت و نیم تا قله‌ی یال کبود (محراب کوه‌نوردان) فاصله داریم. با آمادگی لازم و همت مسیر را که بعد از پناهگاه، شیب آن تند می‌شود طی می‌نماییم. در طول مسیر فرصت پیدا می‌کنیم سمت شمال را نگاه کنیم. از این جا می‌توان رشته کوه‌های شمالی نهاوند، از آردوشان و کوه سفید گرفته تا کوه‌های شهرستان ملایر و تویسرکان و در نهایت الوند را، اگر هوا ابری و غبار آلود نباشد، مشاهده نمود. بعد از قله‌ی کاذب، مسیر را به سمت قله‌ی یال کبود ادامه می‌دهی و بعد از گذر از روی آن به قسمت سنگی قله‌ی یال کبود پا می‌گذاری.

ابتدا لباس بادگیر اضافه می‌نماید تا از گزند بادهای قله در امان بمانی، آن‌گاه نماز شکر به جای می‌آوری و در سمت جنوب و کوه‌های خرگوشیناب در غرب و کوه‌های ورخاش و مه‌اب کوه در سمت شرق الشتر و سراب کهمان به تماشای این سراب می‌پردازی و از مناظر بدیع آن لذت می‌بری.

بعد از تماشای مناظر دیدنی و عکس‌برداری از آن‌ها و گرفتن عکس یادگاری مسیر رفته را با آرامش و تأمل بیشتر باز می‌گردی تا دچار آسیب نشوی و به شکرانه‌ی صعود موفق و خوبی که داشتی سعی می‌کنی اگر احیاناً زباله‌ای را دیدی آن را همراه خود به پائین منتقل کنی. در پناهگاه لختی می‌آسایی تا رفع خستگی شود.

مسیرهای بعدی پیش رو، جدا از صعود به قلعه‌ی یال کبود و قلال اطراف آن می‌تواند مسیرهایی متفاوت باشد. عمدتاً دو مسیر در پیش روی گردشگران قرار دارد:

1. مسیر غربی دشت گل زرد که می‌توان دشت زیبا و سرسبز را گشت زد و به اندازه‌ی نیاز از گیاهان خوراکی و دارویی آن چید؛ گیاهانی نظیر انواع نعنا، پونه‌ی کوهی، آویشن، مُفْرا، کول (والک)، زرشک و... یا اگر علاقه‌مند به تاریخ طبیعی و زمین‌شناسی باشی در ابتدای منطقه‌ی هرس به اطراف تنگه‌ی هرس (دره‌ی غارقوش) پیش بروی و سنگواره‌های مختلف را از دوران سوم زمین‌شناسی مشاهده کنی. در فصول خشک سال می‌توان وارد تنگه شد و به تماشای غار قوش نشست.

غار قوش: در دیواره‌ی غربی تنگه‌ی هرس غار نسبتاً بزرگی قرار دارد که بعد از گذر از دهانه‌ی تنگ آن وارد محوطه‌ی مرتفع می‌شوی که دارای دو تالار به هم

پیوسته است. کف آن انباشته از فضولات پرندگان است. در قدیم که کوه‌نوردان در داخل این غار کم‌تر تردد داشتند محلی بود برای زمستان خوابی خرس قهوه‌ای منطقه‌ی یال کبود و مأمّن خوبی برای دیگر جانوران موجود در منطقه بود.

2. مسیر شرقی دشت گل زرد نیز دیدنی‌های خود را دارد. می‌توانی بعد از پشت سر گذاردن چشمه‌های آب بالای دره‌ی چهار به طرف دو تنگه، که در سمت شرق قرار دارد، بروی. ابتدا تنگ کول گور است که دیدنی‌ها و مناظر خاص خود را دارد و دیگری تنگه توحسن که وسعت آن زیاد است و در چند نقطه‌ی آن عشایر چادر زده اند و آب آشامیدنی آنها از آب چاهی معروف به چاه مه کریم است. هر کدام از مسیرها می‌توانند برنامه‌های متنوعی باشند.

3- منطقه‌ی کوهستانی فاماسب

این منطقه در شرق رشته کوه جنوبی نهاوند معروف به "گری" قرار دارد. روستای فاماسب ابتدای این مسیر است. جاده‌ی جنوبی شهرستان نهاوند به شهرستان‌های ملایر و بروجرد در کیلومتر 12، بعد از روستای حسین آباد. جاده‌ی فرعی سمت راست "غربی" به سمت روستاهای نثار و ده چغایی منشعب می‌شود که در ادامه به روستای فاماسب می‌رسد، در 17 کیلومتری شهرستان نهاوند. این روستا دارای مردمی خون‌گرم و میهمان پذیر و با غیرت‌اند و کار اصلی آن‌ها دامداری و کشاورزی است.

این روستا در دامنه‌ی کوه گری کنار سرابی معروف به همین نام ساخته شده است. کوهستان فاماسب از سمت غرب به تنگ توحسن و منطقه‌ی یال کبود و از سمت شرق به تنگ هچه در منطقه‌ی کوهستانی بازگیر می‌رسد. از قله شاخص این منطقه می‌توان از قله‌ی سینه پهن، قله‌ی فاماسب «برف تفنگ چلی»، قله زنگله ره

«زنگوله راه» و قلعه‌ی «خرسولان» نام برد، که معمولاً حدود 3500 متر ارتفاع دارند. جهت صعود به قله منطقه دو مسیر وجود دارد:

1- مسیر دره‌ی اشکف: مسیر سراب فاماسب است. سراب در جنوب غربی روستا قرار دارد. جاده پشت آبادی به سراب ختم می‌گردد. بعد از مشاهده‌ی چشمه آب، که آخرین آب شرب سالم و مطمئن منطقه است، باید آب کافی به اندازه‌ی نیاز طول مسیر و زمان و فصول صعود همراه برد. اگر سمت شرق را ادامه دهی در ادامه‌ی راه در نهایت به دو غار می‌رسی که در اواخر زمستان و اوایل بهار با آب شدن برف کوه‌های بالا دست از فراز غار بزرگ آبشار زیبایی جاری می‌گردد و تا زمانی که بالا دست‌ها برف داشته باشد تداوم دارد.

بعد از صرف صبحانه در کنار غارها می‌توان ادامه‌ی مسیر داد و به محل چادرهای عشایر رسید، که راه مالرو و عشایری نیز به آن جا می‌رسد. اگر قبل از رسیدن به غارها مسیر کناره‌ی دره‌ی سمت شرقی را دنبال نمایی در آغاز، جویبار باریکی خودنمایی می‌کند و در ادامه‌ی آن و پس از عبور از صخره‌های سخت، حوضچه، آب نما و آبشارهای کوتاه ولی بسیار زیبا و بی‌نظیری تشکیل یافته است که تماشای آن انسان را میخ‌کوب و محو خود می‌نماید. بعد از گذر از این مناظر زیبا به دره‌ای سرسبز می‌رسی که ادامه‌ی آن از اواخر جاده‌ی عشایر سر در می‌آورد.

2- مسیر اصلی، که همان جاده‌ی عشایری است، با پیچ و تاب ملایم ارتفاع می‌گیرد و می‌توان به راحتی از آن بالا رفت و برای وسیله‌ی نقلیه قابل عبور است. در آخرین شیب آن به‌جای مسطحی می‌رسی (با مختصات و ارتفاع "E.48°27'55'8" 2259 N34° 02'23'4" معروف به سایت پروازی.

دشت مسطح را در صورت وزش باد موافق در پیش رو خواهی داشت. جاده‌ی عشایر را که پشت سر بگذاری به اولین اتراق‌گاه عشایر با سنگ چین‌هایشان می‌رسی. از این جا به بعد، دو دامنه با شیب زیاد در پیش رو داری. باید سعی کنی مسیر مالرو را پیدا کنی و با دقت به سمت بالا حرکت کنی و از میانه صخره‌ها به سلامت بگذری (مختصات غار "E.48°82'70'3" N34°00'24'3" 2624m).

بالای دامنه‌ی دوم، غاری قرار دارد. هنگام صعود به دامنه‌ی دوم به منطقه‌ای صخره‌ای و زیبا می‌رسی با چاه فرو رونده و غاری حدود 12 مترمربع که رو به شرق قرار دارد و از تندبادها و رگبارهای بهاری انسان را در امان می‌دارد که معمولاً از

سمت غرب می‌وزند. در هنگام رعد و برق، به خصوص در ارتفاعات بسیار خطرناک، در صورت لزوم می‌توان به آن پناه برد و از خطر برق‌زدگی در امان ماند. دامنه‌ی بعدی از میان دیوارهای جالبی می‌گذرد تا به آب بندی بررسی. آب‌بند و آبخیزداری یکی از کارهای محوری است که جهت کنترل سیلاب‌های منطقه ساخته شده و با جمع آوری هرزآب‌ها باعث تقویت منابع آب‌های زیرزمینی می‌شود (مختصات آب‌بند " E.48°27'00'0 " 2674m N 34°00'03'1")

می‌توانی کنار دیوارهای آب بند لحظاتی استراحت و گلوبی تازه کنی تا برای ادامه‌ی صعود آماده شوی. منطقه‌ی باستانی فلا کُهزاد در سمت راست و دره‌ی تنگ‌شوره در سمت چپ قرار دارد. یال سمت راست را درپیش رو قرار می‌دهی و به سوی آن گام برمی‌داری. استراحت بعدی در ارتفاع بالای 3000 متر است، برای نوشیدن آب و تجدید قوا. آرام آرام طی زمانی 500 متر آخر، حدود دو ساعت وقت می‌گیرد تا به قله بررسی، زیرا شیب تند می‌شود و بدن خسته. بعد از یکی دو بار استراحت کوتاه به قله می‌رسی و تمام خستگی راه از تنت بیرون می‌رود. لباسی اضافه می‌کنی تا عرق بدنت به آرامی خشک گردد.

به دنیای جدید پا گذاشته‌ای. می‌توانی یکی دو ساعتی را در این بالا گردش کنی و از مناظر پیش رو لذت ببری. سبک‌بال و آرام وقت بازگشت فرا می‌رسد. باید سعی نمایی همان مسیر رفته را برگردی. از نشانه‌های میان راهی، که قبلاً پشت سر گذاشته‌ای کمک می‌گیری، به خصوص بعد از آب بند، که اگر غافل شوی ناخودآگاه به سمت یکی دو دره می‌روی که بعد از مدتی تو را به جایی دیگر می‌برد و ضمن خسته شدن ممکن است آسیب ببینی و کلی از برنامه و منطقه دور شوی. عجله نمی‌کنی و باز هم باید در میان راه توقف نموده و کمی استراحت کنی و آبی بنوشی.

نشانه‌ی بعدی بعد از آب‌بند، منطقه‌ی صخره‌ای و غار است که بعد از رسیدن به آن، موقعیت ادامه‌ی مسیر قابل رؤیت می‌شود و جاده‌ی عشایر از آن بالا مشهود است. از این جا می‌توان به موقع در پائین جاده‌ی عشایری به وسیله‌ی نقلیه‌ی خود برسی و به سلامتی به کانون گرم خانواده برگردی. دیدن دو دره‌ی پیش رو بد نیست، ولی نه برای کسی که خسته است و از قله برمی‌گردد و باید سر وقت برگردد. این دیدن می‌تواند خود برنامه‌ای مستقل باشد.

دو دره یا به قول محلی‌ها دو تنگه وجود دارد، دره‌ی اولی به نام تنگ آل کمر و تنگه‌ی دومی به نام تنگ شوره و هر کدام جاذبه‌های خود را دارند. خروج از انتهای آن‌ها بدون طناب و حمایت مشکل است و از عهده‌ی افراد فنی و سنگ‌نورد برمی‌آید. هر دو دره از انتهای روستای سُهران سر درمی‌آورند که کلی با مسیر فاماسب فاصله دارند .

مناظر تنگ شوره

از جاذبه‌های این دره‌ها، به خصوص تنگ شوره «دره‌ی دوم» وجود مناظر زیبا و دیوارهای طبیعی آن، از جمله لانه‌ی عقاب و باز است. آن‌ها در بالای صخره‌ها در ایوانی دو نیش لانه ساخته‌اند و دیگری غار زیبایی است که تقریباً نظیر غار گاماسیاب است، ولی با خصوصیات منحصر به فرد خود که احتیاج به شناسایی بیش‌تر دارد.

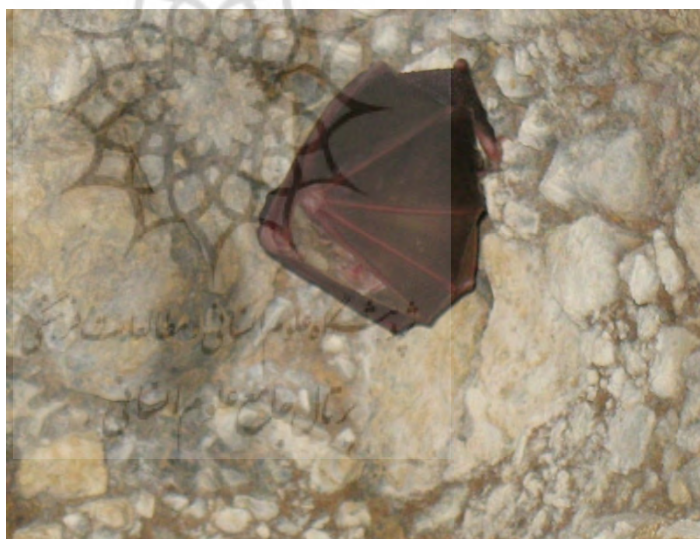

غار دارای سه مدخل ورودی و چند تالار مجزا است. هنگام حرکت در جلوی غار کف آن صدا می‌دهد و نشانه‌ی آن است که زیر آن خالی است. این غار دست کمی از غار گاماسیاب ندارد، با این تفاوت که این غار در ارتفاع قرار دارد. منطقه‌ی بکری است، ولی متأسفانه بخشی از تالار مرکزی آن فرو ریخته و کاوش‌هایی در اطراف و بیرون آن صورت گرفته است.

دره‌ی دوم، به خصوص موزه‌ای از تاریخ طبیعی و زمین‌شناسی نهاوند است. وقتی نمی‌توانی به راحتی از آن خارج شوی سعی می‌کنی از یال سمت شرق آن، که راه خروج دارد، بیرون بیایی. هنوز مست تماشای لانه‌ی عقاب و غار منحصر به فرد آنی (دره‌ی شوره). شاهد دیدن این منطقه‌ی بکر کوهستانی بر کامت است که به ناگاه غرش وحشتناک انفجارهای شدید و به دنبال آن سر و صدای گوش خراش کامیون‌ها و بیل مکانیکی را می‌شنوی و تازه متوجه می‌شوی علت شکستن سکوت منطقه تنها شکارچی‌های بی‌رحم نیست که با خود خورجین‌های پر فشنگ قتل عام به راه انداخته‌اند و حتی به حیوانات حرام گوشت نظیر گرگ و روباه نیز شلیک می‌کنند، بلکه گول سیاه صنعت است که از فرقه‌ش دود برمی‌خیزد و همه جا را در زیر خاکستر سیمان و دود مدفون می‌کند و در حال بلعیدن طبیعت بکر و محیط زیست و در نهایت نابودی انسان است!

عکس‌ها از سیدعلی حسینی و ذبیح الله حسنونند

4- منطقه‌ی کوهستانی بازگیر

بازگیر آخرین منطقه‌ی کوهستانی رشته کوه گری نهاوند، آخرین نقطه و بلندترین قله‌ی رشته کوه زاگرس شمالی و بلندترین نقطه در استان همدان و سایر استان‌هایی است که جزء زاگرس شمالی هستند.

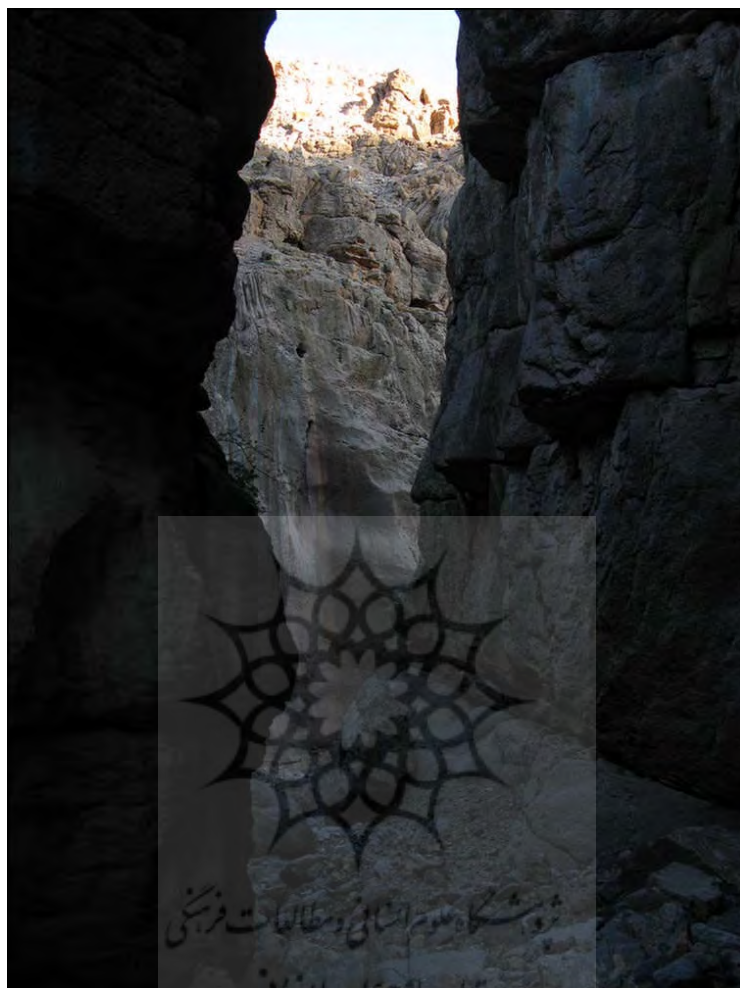
مسیرهای ورود به منطقه‌ی بازگیر

1- مسیر قدیمی: جاده‌ی اصلی جنوبی شهرستان نهاوند به سمت شهرستان‌های ملایر و بروجرد در کیلومتر 12 به جاده‌ی فرعی به سمت روستاهای نثار، ده چغایی، فاماسب و در نهایت در کیلومتر 19 به روستای سهران ختم می‌شود. بعد از روستا جاده خاکی می‌شود و حدود سه تا چهار کیلومتر بعدی را پیاده باید طی کنی تا به تنگ خسرو برسی .

2- مسیر اصلی و جدید که جاده‌ی جنوبی در کیلومتر 16 به سمت کارخانه‌ی سیمان نهاوند است که تا جلوی کارخانه آسفالت است. بعد از کارخانه‌ی سیمان جاده خاکی خوبی تا معدن سنگ بالای تنگ خسرو ادامه دارد. اولین دره‌ی سمت چپ (شرقی) را اگر ادامه بدهی به تنگ خسرو مدخل ورود به کوهستان بازگیر می‌رسی (موقعیت تنگ خسرو "E.48°29'70'0" E. n 34°00'30'7' 2057 m است).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

ژوژو کوه‌نوردی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

مسیر اصلی صعود به قلل بازگیر دره‌ای طولانی است، که از تنگ خسرو تا زیر قلّه‌ی اصلی بازگیر به نام چُت بهرام ادامه دارد. این مسیر در دو نقطه توسط سیلاب‌ها بریده شده است. در ابتدا، بعد از دروازه‌ی خسرو، از یال دره‌ی غربی ادامه مسیر می‌دهیم و دوباره به دره‌ی اصلی باز می‌گردیم و دیگر ادامه‌ی مسیر تا آبشار (اوتاف) است که بازهم بریده می‌شود.

می‌توان از یال غربی یا شرقی، ترجیحاً از یال شرقی ادامه‌ی مسیر داد و به قلّه رسید. قلل بازگیر را اگر نیمه‌خوابیده‌ی قیف‌مانندی فرض کنیم تنگ خسرو یا دروازه‌ی خسرو با دیواره‌های بلند صخره‌ای، نزدیک به آن است (که در قسمت‌هایی از آن عرضش به یکی دو متر نیز کاهش می‌یابد).

در دیوارهای بلند این قلل غارهای متعدد وجود دارد، با لانه‌ی پرندگان مختلف، از جمله عقاب و شاهین و کندوهای زنبور عسل در طاقچه‌ها و مخفی‌گاه‌های آن. به گفته‌ی قدیمی‌ها در سنواتی از تاریخ کهن، این سرزمین پناهگاه و مأمن اشخاص و مسیر اصلی کوچ عشایر برای بازگشت به گرمسیر بوده است.

بلندترین و بزرگ‌ترین سایت صخره‌نوردی طبیعی نهاوند با قابلیت‌های مختلف و متنوع، سنگ کوتاه و دیوارهای یک‌پارچه‌ای است که گاهی برای صعود به آن از دو طول طناب استفاده می‌شده است. حدود سه ساعت پیاده روی تا تنگ بعدی، معروف به تنگ اوتاف زمان لازم دارد. لوله‌ی قیف تا آبشار است. در طول مسیر باید هر 45 دقیقه تا یک ساعت استراحت کرد، آبی یا چایی نوشید یا از شکلات و تنقلاتی استفاده کرد. زمان استراحت باید کوتاه باشد و دوباره به حرکت ادامه داد. مسیر داخل دره است. ابتدا به سنگ چین یا چادر عشایر می‌رسیم و با فاصله‌ای کم‌تر از یک ساعت از آن‌ها به چادر یا سنگ چین عشایر بعدی می‌رسیم. در آن جا برای دام‌ها با نصب لوله‌ی آب آبشخور درست کرده‌اند.

دامنه‌ی دوم موازی با رشته کوه گری است. ابتدای دامنه‌ی دوم، معروف به تنگ اوتاف تنها نقطه‌ی بازگیر است که آب روی زمین جریان دارد و عشایر آن را به کنار سیاه چادرهایشان منتقل کرده‌اند. دره‌ی شرقی، که از دامنه‌ی دوم وارد دره‌ی اصلی معروف به تنگ اوتاف می‌شود به تنگ ریواسو شهرت دارد. دره‌ای است با شیب تند و در بهار پر از انواع گیاهان معطر نظیر آویشن و نعنا کوهی است و ریواس زیادی نیز در آن می‌روید، به طوری که نام دره از آن گرفته شده است (موقعیت محل آب ابتدای تنگ ریواسو "E.48°28'32'8" n 33°58'38'3" 2668m است).

در کناره‌های دیواره‌ی غربی جاهایی برای نشستن و استراحت وجود دارد و آب برف‌ها در این قسمت حدود سی تا چهل متر جریان دارد و در نهایت دوباره به

زمین فرو می‌رود. این آب، تنها آب سالم و قابل شرب در منطقه است، آن هم تا زمانی که در یخچال‌های بالادست برفی باقی مانده باشد. در سفرهای تابستانی و پاییزی باید از مبدأ، همانند سایر وسایل، آب به همراه آورد.

این قسمت می‌تواند محل مناسبی برای استراحت میان برنامه باشد، حتی برای شب مانی و در امان بودن از رگبارهای بهاری. در جلوی غارها سکوی مناسبی برای نشستن وجود دارد. معمولاً اردیبهشت و خردادماه بهترین زمان صعود به این منطقه است، تا هم از نظر وجود آب خیالت راحت باشد و هم از طبیعت بکر و نیز از گیاهان معطر و دارویی و خوراکی بی‌نصیب نمانی.

بعد از اندکی استراحت در کنار دیوارها و تجدید قوا، کوتاه‌ترین راه تا قله، ادامه‌ی مسیر تنگ اوتاف است تا به اوتاف (آبشار) برسی. قبل از رسیدن به آبشار باید یکی دو تا یخچال را پشت سر بگذاری. از آبشار به بعد دهانه‌ی قیف گشاد می‌شود. از سمت غرب به قله خرسولان و شاه‌نشین و از شرق به قله‌ی واینه و چُت بهرام می‌رسی. در صورت ذوب شدن برف‌ها مسیر مالرو در کناره‌های دره معلوم است و با ادامه‌ی آن به آبشار نزدیک می‌شوی. آب آبشار در خرده سنگ‌های زیر آن فرو می‌رود (موقعیت بالای آبشار اوتاف $E.48^{\circ}28'58''6$ $n33^{\circ}58'19''9$ است).

بعد از آبشار می‌توانی از سمت غربی (راست آبشار) طرف کمرزرا، به سوی قله‌ی شاه‌نشین و خرسولان و از سمت چپ آبشار (شرق) به طرف قله واینه و چُت بهرام بروی. البته سمت چپ، که دارای صخره‌های قرمز رنگ است، به دلیل وجود گل سنگ قرمز رنگ معروف به کمرسریای اوتاف (سُر، به معنی سرخ است)، ترجیح دارد. این قسمت راه مالرو دارد و در صورت نبودن برف و یخ مشهود است. از این به بعد متناسب با ایام صعود در صورت وجود یخ و برف حتماً باید

به وسایل فنی نظیر کلنگ و لباس گرم و دستکش مجهز باشی تا بتوانی از روی یخچال‌ها با خاطری آسوده بگذری (موقعیت صخره‌های قرمز "E.48°28'58'6" n33°57'97'98'1" است).

در ادامه‌ی راه باز هم فراموش نمی‌کنی که باید هر 45 دقیقه تا یک ساعت چند دقیقه‌ای استراحت کنی، آبی بنوشی و شکلاتی میل کنی تا تجدید قوا صورت گیرد. تغذیه‌ی کوه‌نوردی باید کم حجم ولی به دفعات باشد. نباید شکم خود را به یک بار پر کرد و نباید بدن را تشنه و گرسنه گذاشت. در جایی چند عدد بیسکویت یا یکی دو عدد خرما، نقطه‌ای دیگر یک جرعه آب میوه، یک لیوان چای یا چند جرعه آب. بدن نیز به آرامی خود را با ارتفاع تنظیم می‌کند. خون غلیظ شده در اثر کم آبی مشکل آفرین می‌شود. سموم بدن به راحتی در اثر نوشیدن مایعات دفع می‌شود و خون حالت تعادل خود را حفظ می‌کند. سلول‌های بدن برای جبران کمبود اکسیژن ارتفاعات بالا تعداد بیش‌تری گلبول قرمز می‌سازند. چهره‌های قرمز رنگ و روشن افراد مناطق کوهستانی به دلیل وجود گلبول‌های قرمز بیش‌تر در خونشان است (نسبت به افراد ساحل‌نشین). به قول کوه‌نوردان حرفه‌ای باید هم هوا شد. مسیر و هدف، قله‌ی کاسه مرکزی است، با احتیاط و آرامش بیش‌تری پیش می‌روی تا به قله‌ی کاسه مرکزی برسی (موقعیت و ارتفاع "E.48°28'53'8" n33°57'33'8" است).

از این جا تا قله بعدی فاصله‌ای نمانده است و روی یال قرار گرفته‌ای. ضمناً در آن بالا به همه جا مسلط هستی. از سمت شمال نهاوند همه‌ی روستاها تا کوه‌های الوند قابل مشاهده است. از سمت شرق شهرستان ملایر به خصوص اگر شب باشد، چراغ شهرهای سامن، اشترینان بروجرود و ملایر حتی خزل و گیان، دیده می‌شود. تالوئی آنان دیدن دارد. قله‌ی بعدی قله‌ی واینه (به معنی بادگیر) است. قله‌ی واینه

در انتهای دره‌ی کهمان در معرض بادهای غربی شرقی قرار دارد. سطح آن با مرور زمان صاف شده است. (موقعیت و ارتفاع "E.48°28'89'6" n33°57'55'8" 3659 m است).

از قلعه‌ی واینه به آرامی و راحتی به قلعه‌ی هدف نزدیک می‌شوی. هدف اصلی قلعه‌ی تیغه‌ای مقابل، قلعه‌ی بازگیر اصلی است، یعنی بلندترین قلعه‌ی زاگرس شمالی و استان همدان (با موقعیت و ارتفاع "E. 48°28'53'8" n33°57'33'8" 3665 m است).

قلعه‌ی بازگیر اصلی «چت بهرام»

قله‌ی بعدی، قله‌ی بازگیر 3، به نام شاه‌نشین

قله‌ی بازگیر اصلی چت بهرام

به لحاظ موقعیت صخره‌ای و تیغه‌ای بودن آن با احتیاط گام بر بلندای آن می‌گذاری. باید خدا را شاکر باشی که بر قله‌ای پا گذاشته‌ای که پای محدود کوه‌نوردانی به آن رسیده است. این قله برای خیلی، حتی کوه‌نوردان استان همدان ناشناخته است. ولی از چشم تیز بین صنعت گران دور نمانده و حتی اطراف آن را میخ کوبی کرده‌اند و گاهی اوقات دود کارخانه‌ی سیمانشان از قله‌ی آن بالاتر می‌رود و به صورت ابری سیاه نهاوند را احاطه کرده است. شهرستان سامن و ملایر نیز از آن بی‌نصیب نمی‌شوند.

قبلاً خوشحال از ناشناخته بودنش بودیم و دل‌خوش به این‌که کم‌تر آسیب می‌بیند و اکنون که معدن سنگ شناخته شده و با انفجارهای مهیب در حال فرو پاشی است، از همه‌ی عاشقان طبیعت، به خصوص کوه‌نوردان می‌خواهیم تا در این سال‌های باقی مانده از عمرش سعی نمایند آن را از زوایای مختلف مورد شناسایی قرار دهند و جلوه‌های بی‌نظیرش را دریابند.

اسم با مسمای بازگیر و گردش زیبا و رؤیایی بازها بر فراز کوهستانش، بازی و شکار پرندگان کوچک‌ترش، صخره‌های طلایی رنگ غربی و درخشش صخره‌های قرمز رنگ شرقی، آبشار (اوتاف) تا یخچال بزرگ و پیست طولانی برفی‌اش، گونه‌های کم‌یاب گیاهی‌اش (شامل شیرتیزه‌ای با عطری افسونگر از سمسام و مفرا....) نمونه‌هایی از این جلوه‌هاست.

افسوس، مغول‌وار کمر به نابودی طبیعت خود بسته‌ایم و فکر می‌کنیم داریم از دنیاسبقت می‌گیریم، در صورتی که از آسیا گرفته تا اروپا و امریکا سال‌هاست که کوهستان‌هایشان را به بزرگ‌ترین مرکز گردشگری تبدیل نموده‌اند و صنایع آلوده‌ساز را به جهان سومی‌ها داده و مواد معدن مورد نیاز را به بهای اندک از دیگر کشورها وارد و منابع خود را حفظ کرده‌اند.

چه قدر دردناک و غم انگیز و.... است برای کوه‌نوردان عاشق کوهستان و طبیعت بکرش، هنگامی که بر فراز چت بهرام با هزاران عشق و علاقه خود را به آن بالا می‌رسانند و سرمست از این فتح و صعود (ساعت حدود 4 بعد از ظهر 30مهرماه 1389)، به یک باره با صدای انفجار مهیب، وحشتناک و پشت سرهم و لرزش شدید کوهستان مواجه شوند. یک لحظه فکر کردیم زمان بمباران شهر توسط هواپیماهای عراقی و شلیک پیاپی موشک‌هایشان است!

عکس کارخانه‌ی سیمان نهاوند و روستای سُهران

به خود می‌آییم، هدف ابتدای تنگ خسرو است. شاید هم خواست خداست که پس گردن ما زده تا این لحظه‌ی دردناک را ملاحظه کنیم و مأموریم تا پیام نابودی کوهستان سرفراز را بشنویم و لمس نماییم و آن را به انسان‌های وارسته و آگاه و مسئول برسانیم.

آقای حسنوند، عکاس با هوش گروه، تازه از گرفتن چند عکس قله، از من و آقا فرید شهبازی کوه‌نورد برجسته‌ی نهاوندی آسوده شده است. فرصت دیگری برای استفاده و گشت زنی در منطقه نمانده است. پائیز زود هوا تاریک می‌شود. راه برگشت ناامن است. تا به خود می‌آییم پنج بعدازظهر است و مسیر طی شده خطرناک. دل و دماغ دیدن این همه ویرانی را نداریم و سنگ‌های لرزان و سرگردان در راه است، زود باید تصمیم گرفت. با مشورت، یال شرقی که شیب ملایم‌تری دارد

انتخاب می‌شود. امتداد یال را پی می‌گیریم تا به راه مالرو می‌رسیم. سعی می‌کنیم راه مالرو را گم نکنیم. زود هوا تاریک می‌شود.

خوش بختانه زمان مناسبی را انتخاب کرده‌ایم. شب 14 ذی القعدة است و ماه کامل دارد بالا می‌آید. آقا فرید در جلو به دنبال راه مالرو. کلی از ارتفاع را کم کرده‌ایم. هدف بعدی دیدن نور چراغ اولین آبادی است. ابتدا به چشمه و سپس وارد آبادی می‌شویم. آب همراه اضافه است. کسی را در میان آبادی پیدا نمی‌کنیم. مجبوریم در یکی دو خانه را بزیم. در نهایت یکی جواب می‌دهد. اسم روستا را می‌پرسیم، روستای جوجه حیدر از توابع بروجرد. با راهنمایی یکی از اهالی، مسیر به آقای قاسم نادری گفته می‌شود. ایشان ساعت 11/30 از طریق جاده‌ی بروجرد اشترینان خود را می‌رساند. ساعت 12/30 با زحمت دوست خوبمان به نهند

برمی‌گردیم، خدایا شکر، الحمد لله رب العالمین، به امید این که با صنعت و طبیعت
درست کنار بیاییم و از هول دست‌یابی به صنعت، کمر به نابودی طبیعت نبندیم.

